

PEDAGOGY

Нетрадиційний урок як сучасний спосіб слідування сучасній доктрині освіти в Україні

С. В. Баранова, О. В. Назаренко, Н. А. Приходько, К. П. Плетенко

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

Corresponding author. E-mail: s.baranova@gf.sumdu.edu.ua, n.prikhodko@gf.sumdu.edu.ua, o.nazarenko@gf.sumdu.edu.ua, kri.volfy@gmail.com

Paper received 05.09.18; Accepted for publication 10.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-175VI73-01>

Анотація. У статті досліджується таке поняття дидактики, як нетрадиційний урок. Визначено загальні особливості поняття «урок» для проведення зіставного аналізу та виявлення спільних й відмінних рис між традиційним та нетрадиційними уроками. У роботі представлено теоретичну розробку власних підходів до визначення прийомів проведення нетрадиційних уроків у рамках середньої та старшої школи. Нетрадиційні уроки, завдяки зміні навчального середовища, допомагають створити атмосферу зацікавленості та покращують рівень обізнаності учнів не лише з іноземних мов, але й із інших шкільних навчальних дисциплін.

Ключові слова: нетрадиційний урок, мотивуючий фактор, автономність учнів, творчий доробок, національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті.

Вивчення не лише англійської, а й інших іноземних мов стало основним фактором як індивідуального, так і національного розвитку в цілому. Для поглиблення комунікативних навичок учнів необхідно застосовувати або запровадити інноваційні методи навчання, аби зробити процес засвоєння нового цікавим та захоплюючим як для учнів, так і для вчителів. Творчість і креативність у сучасному суспільстві є тими цінними рисами, які допомагають у розвитку аналітичного мислення, логіки, вміння відрізнити правду від вимислу, а також впливають на світогляд загалом. Одним із інструментів вчителів для досягнення вищезазначених цілей є використання нестандартних уроків. Існує чимало різновидів форм проведення нетрадиційних уроків, кожна з яких вирішує певні освітні, виховні та розвиваючі завдання.

У своїх працях на тему теоретико-класифікаційних проблем визначення нетрадиційних уроків торкалися чимало дидактиків XX та XXI століть, серед яких слід відзначити такі імена, як І. В. Малафійк, І. В. Зайченко, В. М. Чайка, Н. Є. Мойсеюк. Вирішенням дидактичних проблем у школі за рахунок розробки методів, сценаріїв нестандартних уроків займалися такі вчені, як С. В. Кульневич, Т. П. Лакоценина, С. С. Пальчевський, тощо.

Мета даної статті дослідити шляхи подолання стереотипності традиційних підходів до викладання іноземної мови, оскільки вони більше не мають колишньої ефективності і не можуть правильно вмотивувати учнів для подальшого оволодіння мовою як під час навчання у школі, так і під час самостійного вивчення.

Методи дослідження, використанні під час написання статті, включають у себе наступні: описовий метод (інвентаризація та систематизація нетрадиційних уроків), елементи соціолінгвального аналізу (розкриття механізму творчих спрямувань вчителів у розробці планів уроків), аналіз і синтез (при створенні власного розуміння класифікаційних підходів уже попередньо розроблених дидактиками).

Загалом, національна доктрина розвитку освіти в

Україні у XXI столітті надає перевагу принципам гуманізації освіти, а також практикує переорієнтацію процесу навчання з простого засвоєння інформації до індивідуально-диференційованого підходу до методів викладання. У побудові навчального процесу в різних типах освітніх закладів використовують такі основні методологічні підходи, як системний, синергетичний, діяльнісний, прагматичний, гуманістичний, культурологічний, аксіологічний, суб'єктний, акмеологічний, компетентнісний та інші [5]. Однак у кожному з випадків основним інструментом учителів, де можливі зміни та експерименти, є урок.

Так, наприклад, за визначенням М. І. Махмутова, урок — це динамічна та варіативна форма організації процесу цілеспрямованої взаємодії (діяльності і спілкування) певного складу вчителів і учнів, яка містить у собі зміст, форми, методи і засоби навчання, і, яка систематично використовується (в однаковій відірзаності часу) для вирішення завдань освіти, розвитку і виховання у процесі навчання [3].

Існує декілька підходів до класифікації уроків, кожен з яких бере за основу окрему ознаку, важливу для навчального процесу. Уроки класифікують на основі [1]: а) дидактичної мети (І. Огородников, І. Казанцев, В. Онищук); б) мети організації занять проведення уроку (М. Махмутов); в) основних етапів навчального процесу (С. Іванов); г) дидактичних завдань, що вирішуються на уроці (Н. Яковлев, А. Сохор); д) методів навчання (І. Борисов); е) способів організації навчальної діяльності учнів (Ф. Кирюшків). Тут представлений не повний список підходів до систематизації уроків, тому логічно зробити висновок, що універсальної класифікації уроку на даний момент часу у педагогіці поки що немає. На практиці ж учителі обирають найдоцільніший за їхніми планами та освітніми цілями тип уроку, підлаштовуючи його певним чином під свій темп та методику викладання.

Більшу частину уроків можна віднести до класу традиційних уроків. На думку вітчизняних спеціалістів, традиційність уроку насамперед визначає його структуру. Так, наприклад, у більшості типових уро-

ків виділяють час на організаційну частину, перевірку домашнього завдання, пояснення мети та теми уроку, актуалізацію опорних знань, вивчення нового матеріалу, його закріплення та засвоєння, організацію домашнього завдання, підведення підсумків уроку, виставлення оцінок учням.

Загалом поняття «нестандартний урок» було введено у методику наприкінці 80-х років ХХ століття. Нетрадиційними уроками зазвичай вважають такі, у яких традиційні елементи замінюються нестандартними, після чого істотно змінюється структура заняття. Характерною відмінною рисою таких уроків також є те, що у них акцент ставиться на концентрацію волевих, інтелектуальних та емоційних зусиль учнів під час їхньої підготовки до заняття і при його проведенні. Також тут слід виділити значну творчу та пізнавально-організаційну активність учнів.

У нестандартному уроці відсутні жорсткі вимоги до планування уроку. У порівнянні з традиційними формами він характеризується більшою творчою складовою, розкутістю та своєрідною неформальністю; у ньому також необхідне безпосереднє залучення учасників до процесу підготовки. Часто під час таких уроків викладачем чітко не формулюються цілі та мета уроку, однак вони стають чітко зрозумілими під час уроку. Зазвичай нестандартні уроки більше до вподоби учням, але вони вимагають набагато більших затрат на підготовку та реалізацію, ніж звичайні. Деяким чином нестандартний урок є чимось середнім між виховним заходом і уроком у традиційному його розумінні.

У педагогічній практиці проведення нестандартних уроків та удосконалення методики викладання загалом розцінюється як один із найважливіших елементів підвищення якості знань і пізнавального інтересу до вивчення іноземних мов. Зміни у навчальному плані ставлять нові вимоги до професійної кваліфікації вчителів, змушуючи їх по-новому підходити до організації уроків та його системних частин.

Так само як і з традиційними формами проведення класної діяльності, існують і різні підходи до класифікації нетрадиційних форм навчання. Однак, незважаючи на різноманітність бачення видів нетрадиційних уроків, усі вони мають між собою спільні риси, до яких слід віднести підвищення рівня зацікавленості серед учнів, активізацію пізнавальної діяльності, зміни позиції педагога у якості лідера процесу навчання на партнерство з учнями, креативність та неформатність, нестандартний підхід до оцінювання результатів роботи. Також у даний список плюсів можна додати і розкриття резервних можливостей особистості (характер та вміння найліпше розкриваються у нестандартних ситуаціях), формування в учнів власного погляду на проблеми, певні феномени, а також вміння самостійно узагальнювати, систематизувати та аналізувати (що є напроцуд важливим у наш час доступу до безлічі джерел інформації, коли далеко не всі з них є достовірними), створення умов для учнівської самовмотивованості, розвиток комунікаційних умінь і навіть навичок акторської майстерності, ораторського мистецтва, тощо.

З іншого боку, не беручи до уваги переваги нестандартних уроків, чимало педагогів, хоча і вбачають у

них прогрес педагогічної думки, не вважають доцільним базувати навчальний процес тільки на таких формах проведення занять, оскільки їхніми недоліками є велика втрата часу, відсутність серйозної пізнавальної праці та невисока результативність [4].

Однак, умови реальності змушують знаходити нові підходи до викладання. Швидкий розвиток науки, зростання обсягу нової інформації сприяє формуванню соціального замовлення на пошук та впровадження новітніх освітніх технологій, адже на сьогоднішній день від сучасної школи вимагається провести гідну підготовку активних, самостійних особистостей з високим творчим потенціалом, які вміють критично мислити та являють собою спеціалістів своєї справи. Отже, серед задач учителів слід виділити основну — сприяти залученню учнів до активних видів діяльності з високим рівнем ініціативності та самостійності. Тобто можна зробити висновок, що саме учень стає головною фігурою навчального процесу. При правильному підході до підготовки та проведення занять у учнів можливо розвинути необхідність постійного пошуку знань та самовдосконалення. Роль вчителя можна розглядати не з позиції суворого наглядача, а доброзичливого радника, який допомагає розкрити соціальні та пізнавальні мотиви навчальної діяльності.

Онлайн-медіа міцно закріпилися в нашому повсякденному житті. Роль мас-медіа настільки велика, що без інформації, що розміщується в мережі Інтернет, тощо, людина буде відчувати брак новин і знань про обстановку у місті, країні та світі. Засоби масової інформації дають можливість відшукати найактуальніші новини як пізнавального, так і розважального характеру. Тому проведення уроків-телепередач з огляду на вище зазначене є досить цікавою формою роботи.

Неординарність таких уроків полягає у тому, що вони сприяють формуванню в учнів уміння узагальнювати та аналізувати [2]. Можливим сценарієм проведення нестандартного уроку може стати урок-телепередача. Структурою такого уроку є фрагменти із найбільш популярних програм минулого і сьогодення: «Поле чудес», «Розсміши коміка», «Хто зверху?», «Україна має талант», «Голос країни», «Найрозумніший», «Все буде добре», «У пошуках істини», тощо, побудованих на предметному навчальному матеріалі. Вибір програми здійснюється з огляду на можливості навчальної теми уроку. Для підготовки до проведення уроку вчитель створює ініціативну учнівську групу, у ході роботи з'ясовуються організаційні моменти, який буде склад журі, кого з зірок буде запрошено на телепрограму, тощо. Кожен учасник ініціативної групи відповідає за свою частину підготовки, до якої залучають і інші учні класу. Перед проведенням подібних заходів класну кімнату прикрашають у відповідному стилі. У сценарій уроку органічно вплітаються кінопрограма (показ навчального кінофільму, фрагмента, епізоду, відеокліпу), рекламна пауза, музична вставка. Під час уроку робляться записи в робочих зошитах, малюються схеми, пишуться формули, створюються *MindMap*, тощо. На таких уроках простежуються міжпредметні зв'язки, тому одним із варіантів проведення уроку-телепередачі можна вва-

жати інтегрований урок з участю декількох учителів з інших навчальних дисциплін. Метою таких уроків слід розглядати виявлення лідерських якостей учнів, пробудити інтерес до самостійної роботи, дати можливість креативного прояву себе та розвивати вміння працювати в команді. Такі заняття також дають уявлення про професію журналіста, телеведучого, редактора, сприяють розвитку ораторських та акторських здібностей учнів. Урок-телепередача — це своєрідна рольова гра, що максимально наближає учнів до реального життя і є основним аспектом мотивації під час використання цієї форми роботи.

Як підсумок уроку доцільно використовувати метод «мікрофон», аби учні мали змогу висловити свою точку зору, обґрунтувати її, провести загальний аналіз усіх висловлених думок. Урок-телепередача — спільна навчально-пізнавальна, ігрова та творча діяльність учнів, яка добре розвиває діалогічне та монологічне мовлення, а також підвищує зацікавленість учнів у поєднанні вивчення англійської мови з іншими навчальними дисциплінами.

Урок-твір може стати цікавим інструментом для розвитку учнівської креативності та вміння оформлювати свої думки та ідеї на письмі, звертаючи при цьому особливу увагу на граматику, правила пунктуації, стилістичні норми іноземної мови. Уроки цього типу мають таку структуру: вступне слово вчителя (5 хв), творча робота груп (10 хв), обговорення діяльності груп і висновки (25 хв), підбиття підсумків (5 хв) [2]. Клас поділяється на декілька груп, кожна з яких отримує своє завдання. Для оцінки роботи кожної групи обирається журі. Після закінчення роботи учні доповідають про результати роботи та демонструють їх (наприклад, зачитують вголос весь написаний твір або найцікавіші уривки). Як тему даного типу уроків пропонуємо розглянути відносно новий жанр фентезійної літератури мешап-прозу. Значний успіх мешап-романів за короткий термін їх існування (творів С. Грема-Сміта «Гордість й упередження і зомбі» (перший автор — Дж. Остін, 2009) і «Авраам Лінкольн: мисливець на вампірів» (2010), Дж. Остін і Б. Х. Уінтера «Розум, почуття і гади морські» (2009), А. Е. Мурета «Королева Вікторія. Мисливиця на демонів» (2012) і т. ін.) дає змогу використовувати даний літературний матеріал як засіб заохочення студентів до письмово-творчої роботи, а також такі роботи слугують гарним прикладом поєднання на перший погляд непеєднуваного, що сприяє розвитку критичного мислення, креативності, логіки, а також уміння редагувати, підбирати факти, тощо. Тому на уроці вчитель після пояснення жанрової особливості подібних робіт може поділити клас на декілька груп, кожна з яких отримує завдання поєднати свій улюблений твір з іншою історичною епохою, наприклад, потім слідує етап із застосуванням методу «мозкового штурму», після чого — підведення підсумків.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності серед учнів та їхнє вміння швидко реагувати в стресових ситуаціях слід використовувати уроки-вікторини, які можуть стати гарною альтернативою проведення контрольних робіт і залікових уроків з теми. Хід уроку може йти наступним чином: спочатку діти діляться попередньо підготованими цікавими фактами з теми,

далі беруть участь у вікторині, питання якої розглядалися на попередніх уроках або були задані для самостійного опрацювання, конкурс «Словесний крокодил», де учні пояснюють слова з теми, не називаючи його, або інша його варіація гра «Аліас», коли за обмежений час учні пояснюють слова, зазначені у них на картках, попередньо підготованих вчителем з активним вокабуляром або будь-якою розглянутою інформацією з теми.

Урок-розслідування [2] орієнтований на самостійний пошук учнями відповідей на поставлені проблеми, заохочує їх приймати активну участь у розв'язанні головоломок, розвиває вміння використовувати дедукцію та індукцію. Даний тип уроку сприяє формуванню логічної культури учнів та вмінню знаходити вихід із нестандартних ситуацій, що показує гнучкість розумових здібностей, витривалість у стресових ситуаціях та здатність пристосовуватися до змінних умов навколишнього середовища. Так, наприклад, будь-який урок, пов'язаний з діяльністю відомих авторів детективної літератури може супроводжуватися частиною, де учні не тільки презентують попередньо підготований матеріал з приводу визначних літературних надбань цього жанру (у вигляді зашифрованих анаграм чи загадок про назви цих робіт, кросвордів або ж ребусів), а також містити нестандартні вправи на перевірку вміння працювати в групі, швидко реагувати та аналізувати. Одним із варіантом нестандартних вправ є загадки на латеральне мислення ("situationpuzzles", "lateralthinkingpuzzles", "yes-nopuzzles"). Учні отримують ситуації для розгляду з певним питанням, на яке треба дати відповідь. Для цього учні ставлять ведучому гри питання таким чином, аби можна було відповісти тільки «так» або «ні», таким чином поступово учні приходять до правильних результатів. Навіть абсурдні з першого погляду ідеї розглядаються, адже такі загадки фокусуються на інноваційності запропонованих ідей.

Урок-змагання є ще одним видом проведення нестандартного уроку. Зазвичай на ньому клас поділяється на дві групи, які мають приблизно однаковий рівень знань. Серед учнів цих груп обираються капітан та консультант, який допомагатиме слабшим учнями команди [2]. Структурними елементами таких занять є різноманітні конкурси. Важливо зазначити, що учитель заздалегідь попереджає учнів, що у ході уроку оцінюватиметься не тільки робота кожної групи загалом, але й кожного учня окремо. За кожну відповідь ставляться оцінки, у кінцевому рахунку перемагає та команда, яка набирає більшу кількість балів. Можливі варіанти змагань наступні: гра "Verb, Adjective, Noun", де кожен учень до запропонованого дієслова має утворити прикметник та іменник; гра "Synonym Vocabulary Builder", де учні утворюють синонімічні пари; гра "LolSpeak", де учні розшифровують звичайні скорочення особистого листування; гра "EnglishProverbsandIdioms", де учні мають з'єднати початок і закінчення англійських ідіом та прислів'їв. Такі уроки проходять жваво і динамічно. Метою таких занять є розвиток усного мовлення, повторення пройденого матеріалу та використання отриманих знань на практиці, а також виявлення «білих плям» у знаннях учнів, оскільки завдання конкурсів можуть

бути дуже різнобічними.

Урок-спектакль у формі судового засідання [2] ознайомлює учнів зі специфікою таких професій, як суддя, адвокат, прокурор, сприяє вивченню окремих законів правової системи іншої країни та допомагає розглянути їх у зіставному аспекті з наявними у рідній державі. Кожен із учнів, отримавши свою роль у імпровізованій виставі, має підготувати свій виступ, для цього використовуючи додаткові релевантні джерела інформації (які може надати вчитель). Так, наприклад, темою судового обговорення може стати фільм або ж твір, де існують суперечливі погляди щодо правильності винесення вироку та визначення вини підсудного.

Отже, з вище наведених планів проведення нестандартних уроків стає очевидним, що не існує єдиної стандартної схеми для їх втілення. Нетрадиційний урок — це перш за все результат творчого доробку і пошуку вчителів. Для вирішення проблеми, як сконструювати такий урок, які закономірності впливають на процес в цілому, які рекомендації можуть допомогти при вирішенні цієї задачі, необхідно ознайомитися з різними видами таких уроків і практично реалізувати їх відповідно до теми уроку за календарним

планом.

Результати дослідження дають можливість зробити наступний загальний висновок: незважаючи на відсутність уніфікованого підходу до визначення нетрадиційного уроку, оскільки кожен дидактик виділяє якісь окремі риси, важливі для втілення певних освітніх цілей, у даному аспекті він не є глобальною проблемою, оскільки відкриває вчителям простір для формування власного творчого та креативного підходу. Нетрадиційні уроки дозволяють навіть наявний інструментарій для проведення традиційних уроків застосувати з більшою ефективністю у нестандартних ситуаціях у класі та допомагає підвищити продуктивність роботи на уроці та у позаурочний час, присвячений підготовці до занять. Нетрадиційні уроки привносять елемент імпровізації, хоча і є доволі складним у плані підготовки явищем, однак сприяють формуванню дружніх відносин між вчителями та їхніми учнями. Також вони допомагають відкриттю нових обрисів у методиках розвитку вмінь і навичок учнів, роблячи процес засвоєння величезних обсягів інформації цікавим та сприйнятливим як для учнів, так і їхніх вчителів, що спричинено потребами сучасного суспільства, більш легким.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайченко І. В. Педагогіка : підручник / І. В. Зайченко. — Київ : «Освіта України», 2008. — 528 с.
2. Малафійк І. В. Дидактика новітньої школи / І. В. Малафійк. — Київ : Слово, 2015. — 632 с.
3. Махмутов М. И. Современный урок : Вопросы теории / М. И. Махмутов. — М. : Педагогика, 1981. — 191 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. — Київ : Саммит-Книга, 2007. — 656 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навчальний посібник / В. М. Чайка. — Київ : Академвидав, 2011. — 238 с.

REFERENCES

1. Zaichenko I. V. Pedagogics :textbook / I. V. Zaichenko. — Kyiv : "Education of Ukraine", 2008. — 528 p.
2. Malafiiik I. V. Didactics of the modern school / I. V. Malafiiik. —Kyiv : Word, 2015. — 632 p.
3. Makhmutov M. I. The modern lesson : Theory questions / M. I. Makhmutov. — M. : Pedagogy, 1981. — 191 p.
4. Moiseiuk N. E. Pedagogy : textbook / N. E. Moiseiuk. Kyiv: Summit Book, 2007. — 656 p.
5. Chaika V. M. The Basics of Didactics : textbook / V. M. Chaika. — Kyiv : Academic Edition, 2011. — 238 p.

Non-traditional Lesson as a Modern Way to Follow the Modern Doctrine of Education in Ukraine

S. V. Baranova, O. V. Nazarenko, N. A. Prykhodko, K. P. Pletenko

Abstract. This article studies the concept of a non-traditional lesson in didactics. The article defines the general features of the notion of a lesson for comparative analysis to identify common and distinctive features between traditional and non-traditional lessons. The paper presents the theoretical development of own approaches to the methods of conducting the non-traditional lessons in the middle and high school. Due to changing circumstances during the educational process, the non-traditional lesson helps create an atmosphere of interest and improves student's knowledge of foreign languages and other subjects of school curriculum.

Keywords: non-traditional lesson, motivating factor, student's autonomy, creative contribution, national doctrine of education development in Ukraine in the XXI century.